

Колізія культурних ідентичностей у полікультурному суспільстві

Глобальні тренди нашого часу супроводжуються низкою викликів до традиційних соціумів. Зокрема, актуалізуються проблеми збереження соціальної гармонії, суспільної рівноваги та спокою. Вочевидноється, що стабільність сучасних полікультурних держав залежить від міжкультурної толерантності та транскультурної взаємодії.

Людина вижила й посіла найвище місце у світі живого завдяки соціальності, здатності спільних дій. Тобто в процесі еволюції була сформована потреба в об'єднанні із собі подібними. Пошук таких відбувається через ідентифікацію (з'ясування подібності, тотожності). Із суспільним розвитком структура ідентичності ускладнювалася. Поряд із соціальним статусом, місцем у суспільному поділі праці, в ієрархії влади, в наш час на перший план стала висуватися також участь у культурі (культурному виробництві, культурному споживанні, культурному дозвіллі). Саме інтеграція навколо спільних цінностей, способу життя, моральних принципів, смаків, уподобань, захоплень тощо стає відправною точкою ідентифікаційних процесів, на ґрунті яких утворюються нові сучасні спільноти, або ж новітня “культурна племінність” — неутрайбалізм.

Цій проблематиці належить помітне місце у сьогоденній соціологічній аналітиці. Отже, на часі аналіз новітніх концептуалізацій з актуальних проблем культурних ідентифікацій у глобалізованому, багатокультурному світі та їхньої ролі в житті сучасної України. Розгляньмо трактування еволюції культурної ідентичності, її складових і чинників формування, значення розв'язання соціокультурних конфліктів для успішного розвитку українського суспільства.

Множинність культурних ідентичностей

Насамперед слід виходити з того, що стабільний поступ країни за сучасних умов залежатиме від транскультурної співпраці членів соціуму, міжкультурної толерантності та взаєморозуміння. Уразливість колективних ідентичностей у процесі трансформативних змін та супутніх їм криз, конфліктів, “культурних травм” і, як наслідок, соціокультурних розламів соціуму, агресивне несприйняття інакшого мислення, ірраціональні невподобання та збурення — ось що стає сумною реальністю нашого часу. Коли виникають розриви в підвалинах культурної ідентифікації — на підставах мови, витлумачення історії, міфології, традицій, релігійних догматів, дозвіллевих практик тощо, важко досягати злагоди, а отже, успіху в реалізації суспільних завдань. Ціннісно-культурні розлами соціуму ставлять під загрозу світоглядні регулятори людських стосунків, соціальну гармонію та суспільну рівновагу, що є умовою стабільного розвитку. Адже останні відіграють важливу нормативну, інтегративну роль у житті суспільства.

Разом із тим треба розрізнити (соціо-)культурну та (націо-)громадянську ідентичності. Як слушно наголошує дослідниця етнополітичних процесів Л.Нагорна: “... їм обом належить почесна роль акумуляторів духовних смислів — міжгрупового й міжпоколінського трансляторів культурних цінностей, інструментів формування сталих свідомісних опор” [Нагорна, 2017: с. 12]. Проте виявляються вони по-різному. Якщо етнічна ідентичність нерідко політизується, використовується для націоналістично-ідеологічної мобілізації, виокремлення та протиставлення іншим, то сучасний тренд культурної ідентифікації перебуває під потужним глобалізувальним (уніфікувальним) впливом і тяжіє до космополітизму. Водночас національно-громадянська ідентифікація спрямована на інтеграцію, згуртування навколо національних інтересів, а культурна ідентифікація провокує відмежування, специфікацію, співіснування різних, насправді “далеко не мирних” ідентифікаційних практик. Отже, маємо одночасну наявність різноспрямованих глобалізованих, транскультурних та глокалізованих, специфічних ідентичностей.

Нерідко спостерігаються колізії у разі зіткнення різних процесів ідентифікацій. Ілюстрацією може послужити скандал навколо відбору на конкурс Євробачення–2019. Українські владні структури воліли б бачити представників від нашої країни на пісенних змаганнях з виразною громадянською ідентичністю, що презентують саме національні риси та “патріотичний бекграунд”, тоді як масова аудиторія віддає перевагу виразникам глобального, модного тренду в популярній музиці. Розбіжності в підході та критеріях оцінювання призвели до прикрого результату — відмови від участі в конкурсі.

Коріння соціокультурних ідентичностей сягає, згідно з К.Гірцем, “природженого способу життя” та “духу нашої доби”, що виявляється в усталених інститутах і спільному досвіді, специфікованих звичаях і ритуалах, а також в окреслених сенсах і витлумаченнях історичного шляху певних спільнот, народів, країн [Ручка, 2006: с. 8]. У сучасному постмодерному, глобалізованому світі існує складна мішанина етнокультурного розмаїття, і час

від часу виникають колізії групових ідентичностей. Як наголошує А.Ручка: “Часто-густо етнічні та культурні розбіжності призводять до конфлікту між різними етнічними і релігійними спільнотами. Хранителі місцевих традицій і звичаїв виступають проти впливів сучасних глобалізаційних тенденцій” [там само: с. 9]. Можна також додати, що регіональні (глокалізовані) спільноти демонструють відмінність домінувальних культурних типів і вплив особливих регіональних “культурних кодів”, які формують ціннісні орієнтації певних ареалів населення. Саме це характерно для сучасної України. Як дійшов висновку дослідник цих процесів М.Рябчук, війна на сході України “загострила та унаочнила ті глибокі цивілізаційні, ідентичнісні й ціннісні поділи, які в Україні завжди існували...” [Рябчук, 2017: с. 126]. Звідси випливає актуалізація проблем урахування цих поділів — задля збереження соціальної злагоди, суспільної рівноваги та гармонії на тлі ціннісно-культурних розламів і суперечностей.

Можна виокремити певні тенденції, що визначають роль і витлумачення процесів соціокультурної ідентифікації в наш час.

По-перше, йдеться про зміну значення феномену ідентичності, місця її в суспільному бутті. Так, З.Бауман у своїй концепції “індивідуалізованого суспільства” зробив наголос на тому, що в сучасному суспільному житті індивідуальне витісняє соціальне на другий план, і приватні інтереси преважують над суспільним благом. Він позначив це як суттєву характеристику постмодерного етапу людського розвитку [Бауман, 1992]. Звідси випливає, що інтегративні завдання ідентифікаційного ефекту стають вже не такими життєво необхідними, як раніше. Індивід у наш час більш вільний, незалежний від стану соціуму. Потреба у міцних соціальних зв'язках є не настільки очевидною за нинішніх умов комфорту і забезпеченості. Своєю чергою, відомий теоретик глобалізації У.Бек звернув увагу на те, що космополітичний мультикультуралізм передбачає і посилює індивідуалізацію. Сучасний індивід на своєму життєвому шляху є одночасно членом різних угруповань, проживає у різних національних і територіальних спільнотах, а “світове суспільство здійснюється в мікрокосмі простору власного досвіду”. Тому “різні ідентичності в різнорідності своїх домагань не детермінують індивіда, а через конфлікти несуть йому звільнення”. Він просто змушений навчатися “наведенню мостів” [Бек, 2011: с. 350]. Отже, постмодерна космополітична ідентичність базується, передусім, на визнанні інакшості інших культур.

Ще на одну особливість нинішньої ідентифікаційної ситуації звернув увагу її аналітик Ф.Фурері: на зміну домінуванню ідеї гуманітарного універсалізму доби Просвітництва прийшла пора партикуляризму. З часів пізнього модерну наголос перемістився на особливості та відмінності, а не спільне, єднальне. До того вже не є актуальним звернення до абстрактної Людини, натомість є американець, росіянин чи індус, виокреслюються групи всередині національних соціумів і т.д. Дедалі виразніше проступає культурна гетерогенність людства [Fureri, 2017]. Цей процес культурної диференціації відбувається у площині національних культур, що, своєю чергою, зумовлює ускладнення картини ідентифікацій та активізацію політики ідентичностей.

По-друге, на концептуалізацію феномену ідентифікації помітний вплив справили постмодерністські погляди та підходи. Очевидно, що на витлумачення проблем ідентичності сучасної людини вплинуло постмодерністське бачення трансформації соціуму. Якщо на етапі становлення модерну все, що стосувалося ідентичності, пов'язували передусім зі створенням і захистом ідентичної цілісності особистості, то за умов модерну маємо радше протилежне: за часів модерну ригідність щодо зовнішніх впливів і змін нерідко допомагає в соціальному виживанні, а наразі незмінна ідентичність частіше йому шкодить. Ідентичність особи, на думку Е.Гіденса, дедалі більшою мірою постає сьогодні не як визначена та остаточно сформована, а як “незавершений проект” у процесі його становлення та розвитку. В контексті швидкоплинної змінюваного соціуму та зростання тривалості життя людина фізично, ментально та соціально перебуває в умовах необхідності оновлення задля самозбереження, і це не катастрофа, а закономірний процес, що відповідає новій філософії часу і самого життя.

У душі постмодерністського мислення, за аргументами прибічників цього підходу, з'являється нова космополітична ідентичність — людство. Національно-культурна ідентичність виводилася з поділу на “своїх та чужих”, “друзів та ворогів”. Через це людство і за доби модерну створює своїх внутрішніх і зовнішніх опонентів: “нелюди-терористи” — зсередини, загрозливі “інопланетяни” — ззовні. Формуються нові “архетипи модерну”: новітня “племінність”, модні течії в мистецтві та дозвіллі, екстравагантні секти, культури й хаотичні фрагменти релігій — все це поступово створює особливий настрій, в якому немає місця ані суворості догматів премодерну, ані послідовному атеїзмові модерну. Нобелівський лавреат британський фізик Стивен Гокінг доречно зауважував з цього приводу, що лише планетарний ворог може примусити людство об'єднатися і припинити ворогувати, а країнам відмовитись використовувати ресурси лише на національному рівні, нехтуючи тим, що це надбання усього планетарного людства, а не окремих спільнот. Тобто без глобального мислення як відповіді на планетарну загрозу ззовні людство і далі житиме в категоріях “свій — чужий” [Hawking, 2011: p. 202].

Людина в “ситуації модерну” доволі часто використовує абсолютно не поєднані між собою світогляди, дискурси, сегменти мов. Однак у соціальному вимірі модерну не існує не лише обмежень, відсутні в ньому й орієнтири. Кожен вільний вірити у що завгодно, вважати себе та інших ким завгодно, декларувати що завгодно. Індивідуалізм у модерні досягає своєї соціальної межі, звільняючи особу не лише від суспільства, а й від будь-яких форм колективної ідентичності. Наприклад, нинішній індивід проводить багато часу у віртуальних світах мережі інтернет, переміщаючи поступово туди і працю, і дозвілля. Спостерігається явище “ігрової ідентичності”, можливості обирати собі тимчасові маски, ніки, ролі, стилі життя. Тобто виникає множинність, багатоскладність культурних ідентичностей у постмодерністському просторі.

За аргументами постмодерністів, сучасний соціум перейшов новий період динамічної складності, ґрунтованої на упорядкованому хаосі, і результатом цього є розриви соціуму, що перебуває в різних темповимірах. Ці розри-

ви призводять до порушення цілісності розвитку соціуму. Соціальні системи дедалі більше втрачають стабільність і відхиляються від рівноваги. Адаптуються до нелінійної динаміки лише ті системи й актори, котрі виявили більшу рефлексійність порівняно з етапом модерну. Нелінійна динаміка вимагає інакших культурних кодів і симулякрів реальності, що входять в суспільну свідомість. Вочевиднюється, що формується плюралістична суспільна свідомість з унікальними груповими та індивідуальними пластами, з розривами і парадоксами, які відрізняються від колишньої суспільної свідомості, що являла собою цілісну систему. Внаслідок глобалізаційних тенденцій у сучасному світі з'явилися нові міждержавні структури, особливістю яких є відносно високий рівень стабільності, а вимоги до країн, що бажають долучитися до них, досить суворі. Від таких спільнот вимагають “нової” космополітичної свідомості, яка передбачає повну відмову від колишніх ідентичностей, позаяк у глобалізованому світі не є чинними старі категорії. Водночас на сьогоднішній день уявився запит на повернення до локальної ідентичності та відстоювання соціокультурних відмінностей національних спільнот всередині “глобального села”. Такі амбівалентні тренди і стають безпосередньою руйнівною силою становлення нового світового порядку.

Отже, постмодерністський ракурс бачення сучасної суспільної дійсності — через абсолютизацію суб'єктивізму та фрагментування соціальної реальності — пропонує нові форми ідентичності на особистісному, груповому та соціальному рівнях. Якщо ідентичність етапу модерну намагається зупинити час за допомоги “маркерів ідентифікації”, ідентичність етапу постмодерну, навпаки, намагається демаркувати суб'єктивні сприйняття. Провідним сюжетом в описах такої людини є сегментарна, суперечлива ідентичність особи. Раніше вважалося нормою, що людина переживає почуття неперервної самототожності з цілісним образом свого “Я”, в його нероздільній єдності з оточенням, зі всіма соціальними зв'язками. Тепер ідентичність розуміють як почуття перервної самототожності, іншої в кожний інший момент, до того ж внутрішньо дискретної, в якій співіснують “Я” та “Інший”. Поява і закріплення в ідентичності людини певного “Іншого” є проявом багатосегментності особи та амбівалентності її духовного світу. Інколи стосовно такої особи вживають термін “фрагментований суб'єкт”, позаяк у нього немає фіксованих, стабільних та незмінних характеристик.

Насамперед постмодерністи наполягають на безболісному переживанні людиною своєї сучасності й досить легкому пристосуванню до неї. Для сучасної (або постсучасної) людини, на їхню думку, характерними є більша стурбованість якістю життя, прагнення досягти успіху в соціальному плані, але найбільше — потреба в захисті цінностей індивідуального, приватного життя, права на автономність, невтручання суспільства у справи окремої людини. Людині наших днів притаманна нетерпимість до будь-яких проявів приниження гідності особи, обмежень свободи вибору. Прибічники постмодерністського бачення звертаються не тільки до наукового аналізу того, що було створено та винайдено людством, зокрема пояснення нових технологічних процесів; нерідко вони вдаються й до розгляду потреб повернення в “магічний світ” минулого. Про що свідчить поширення практик чак-

лунства, різних забобонів і містичних уявлень у суспільному житті після доби Просвіти. Ще одним важливим чинником сучасної епохи є універсальне поширення однорідних культурних зразків і створення єдиної глобальної системи економіки, зразків соціальної організації, що відбувається за рахунок знецінення традицій та особливостей суспільного життя минулого.

Схарактеризувавши деякі суттєві риси постмодерністського бачення, що дають підстави відрізнити його від парадигми модерну в соціології, спробую дати загальну характеристику цього витлумачення процесів соціокультурної ідентифікації. Передусім постмодерністський підхід зосереджується на соціокультурних аспектах існування соціуму: способу життя, ціннісних орієнтаціях, світові дозвілля, уподобаннях, моделях людських взаємин тощо — за контрастом із домінуванням економічного детермінізму, сцієнтизму, раціоналізму та прагматизму часів модерну. Постмодернізм постає і як методологічна альтернатива позитивістського модернізму, і як ідеологічна позиція, ґрунтована на плюралізмі оцінок і висновків. Звідси процеси соціокультурної ідентифікації відзначаються багатоскладовістю, плинністю і фрагментарністю. Так, у традиційному суспільстві відповідаючи на запитання “хто/що ти є?”, найімовірніше, людина назвала б свою належність до місцевості, етнічної спільноти, віросповідання. В модерному суспільстві відповідь на це запитання містила б указівку на положення в суспільній ієрархії, фах, статки тощо, а в постмодерному соціумі цим уже не обмежились би й додали якісь характеристики способу життя, уподобань, смаків, сексуальних орієнтацій тощо, які б відчутно збільшили сегментацію конкретного суспільства. Наприклад, як зазначив один дослідник, громадянин Франції, чорношкірий, футбольний фан, гей, без певного фаху, активіст руху “жовтих жилетів”, тощо або ж німець турецького походження, мусульманин, консерватор, робітник концерну “Фольксваген”, захисник природного середовища, багатодітний батько тощо ... Хто вони за основною характеристикою? Вони самі обиратимуть свою головну ідентичність. Отже, за обставин постмодерну, на думку його аналітиків, особа має можливість у своїй багатоскладовій ідентичності вибирати якісь риси, які вона вирізнятиме як головні для себе, а з часом замінювати їх. Немає нічого вічного і визначального. Навіть стать можна змінити чи бути транссексуалом. Таким є постмодерністське бачення соціокультурної ідентифікації за сучасних умов.

Видається можливим виокремити три напрями змін у світлі такого бачення — від фокусування уваги на вивченні соціальних систем, що склалися і стабільно функціують, до плинних полів соціальних сил; від опису етапів еволюційного розвитку до розгляду індетермінованого соціального становлення, “відкритого майбутнього”, невизначеного і непередбачуваного; від зосередження на поясненні дій соціальних суб’єктів та процесів, функцій, ролей, структурної зумовленості тощо до перенесення акценту на актора як інтерпретатора, котрий наділяє смыслом, робить вибір, продукує символи, вірування..., тобто від “гомо соціологікус” до “гомо когітанс”. Таку парадигмальну зміну неважко побачити в останніх творах найпомітніших сучасних теоретиків — Е.Гіденса, П.Бурдьє, Ю.Габермаса, З.Баумана, У.Бека та багатьох інших.

Політика ідентичності в полікультурних суспільствах

Відомий американський теоретик Ф.Фукуяма у статті “Ідентичність: запит на гідність і політика ресентименту” (2018) проголосив, що політика ідентичності стала головною для нашого часу концепцією, покликаною пояснювати багато з того, що відбувається у глобальних справах [Фукуяма, 2019]. За його аргументами, політика вже не є відображенням суперечностей і конфліктів у царині матеріальних інтересів, як це переважно було раніше, почуття і дії людей визначаються інакшим чином, а саме — вмотивовуються відчуттям гідності або ж приниження, меншовартості й т.ін., пов’язаним з національною, статевою, расовою чи конфесійною належністю. “Культурні війни”, які прокочуються світом, є викликаними саме такими відчуттями, які вже не є другорядними чинниками на тлі ідеологічних та класових протистоянь. Як відомо, глобалізація породжує не тільки уніфікацію, гомогенізацію способу життя, смаків, споживання тощо, а й глокалізацію, актуалізацію відтворення особливих, специфікованих моделей поведінки та стилів життя, локалізованих за місцем проживання, специфічних інтересів, уподобань, нестандартних ціннісних орієнтацій, тобто тенденцію до більшого різноманіття і різнорідності суспільств, що потребує уваги до вимог малопомітних раніше груп людей.

Демократичні суспільства сегментуються на спільноти з вузькою ідентичністю або свого роду “племена”, а це може загрожувати розколами та конфліктами. У ХХІ столітті набула поширення політика мультикультуралізму, націлена на захист культурних інтересів “інакших” соціальних груп, відмінних від домінуючих культурних стандартів. Суспільство розглядали як цілісність, розділену на невеличкі спільноти з різним світобаченням, досвідом, звичками та смаками. Політика визнання “інакшості”, толерантності та взаємоповаги мала слугувати суспільній інтеграції. Проте виникали численні проблеми й напруження, коли етнічні, релігійні, расові спільноти мігрантів не поділяли цінностей, норм і правил поведінки місцевої більшості, воліли жити за своїми звичаями й нормами, хоча користувалися благами та стандартами саме суспільства корінного населення. Ба більше — всередині розвинених суспільств стали утворюватися групи, що претендували на особливе до них ставлення та права. Частина з таких поділів виглядає обґрунтованими: наприклад, у разі існування “племені” глухонімих та інших груп з особливими потребами. Частина є спірними: наприклад, у разі сформованого в США руху “я також” (me too). Ідеться про рух з оприлюднення деякими активістками феміністського руху фактів скоєних у минулому сексуальних домагань (відомий скандал із членом Верховного Суду США з приводу звинувачення його у нібито таких діях у студентські роки). Крім цього “плем’я феміністок” взагалі вимагає не тільки рівності з чоловіками, що у наш час є нормою в цивілізованих країнах, а й поваги (особливого ставлення) до жіночої відмінності.

Варто погодитися, що сутність ідентичності — це передусім набір переконань і способу життя, а не етнічна чи статева належність. Згідно з аргументами Ф.Фукуями, краще вживати поняття “кредо-ідентичність” (creedal identity); звідси, зокрема, виводиться “кредова національна американська

ідентичність”, побудована не на расовій, релігійній чи етнічній належності, а на певних переконаннях і цінностях. Відповідно, політика ідентичності має спиратися на стратегії інкультурації, прищеплення і засвоєння визнаних цінностей, проголошуваних як засадничі.

Цікавою в цьому плані є також згадувана вище концепція неотрайбалізму (нової племінності) французького постмодерністського соціолога Мішеля Мафесолі. Він звертає увагу на утворення нових форм спільнот, які визначаються “латентно централізованою соціальністю”, цементуються “внутрішньою силою”, яка “передує владі та є підставою для її вираження в різних формах” [Мафесолі, 2018: с. 19]. Ця активно присутня в сучасному неотрайбалізмі сила є принципово ірраціональною, вона відійшла від “принципу логосу”, утилітарних мотивів, що домінували за часів модерну, й повернулася до “принципу еросу”, першозначущості чуттєвого, емоційного. М.Мафесолі наголошує, що сучасний “трайбалізм являє собою явище передусім культурне, а вже потім — політичне, економічне чи соціальне”, члени нинішніх племен вважають за краще “перебувати у спільному задоволенні”, “у стані радості від світу”, ніж упроваджувати якісь економічні, політичні чи соціальні проекти [Мафесолі, 2018: с. 20]. Із цим феноменом соціолог пов’язує спонуки до занурення у колективне несвідоме, масові фантазії, різноманітні експерименти в царині дозвілля, що вказують на архетипові прояви у нашому житті незмінної людської природи. Присутність віталізму можна знайти у сучасній молодіжній музиці, стилі в одязі, сексуальних відхиленнях, у спостережуваних суспільних істеріях, у прагненні прикрасити своє тіло, “надати життю відтінок дикунства” тощо. Мафесолі робить висновок, що цей парадоксальний феномен постмодерності полягає у наголосі на всьому, що стосується коріння, витоків, примітивного і варварського, а отже, трайбалізм є виразом спроб повернення до свого коріння.

У багатьох прибічників постмодерністського ракурсу бачення нинішніх соціокультурних процесів фіксується потреба заміщення ідеалу доби модерну — зрілої, сильної, розумної, активної особистості — на образ “вічної дитини”, яка своїм способом життя, вподобаннями, демонстрацією свого тіла доводить відданість тому, що її формує. Життєрадісність варварського існування, спільне переживання почуттів та емоцій, значущість дозвілля, вульгарні розваги — усе, що було свого часу вилучено з нашого раціонального суспільства, знаходить своє місце у сучасному неотрайбалізмі. Саме в ньому підкреслюється важливість емпатійної соціальності: на зміну обміну товарами як фундаментальній основі співіснування людей приходить обмін почуттями, що відіграють роль єдиної сили. Крім того, сучасний трайбалізм звертає увагу на важливість відчуття належності до певного місця та спільноти, що є підґрунтям усього суспільного життя [Мафесолі, 2018: с. 24]. Отже, це знову повертає нас до проблем ідентичності, нових чинників, які її формують.

Серед головних формувальних чинників соціокультурної ідентичності в наш час можна вирізнити такі:

- *Засоби традиційної соціалізації, виховання, взаємовпливи у місцевих спільнотах.* Так чи так особа формується у певному культурному середовищі, що визначає її початкові погляди, смаки, звички... З часів

Ф.Тьоніса, хоча ми перейшли від “спільноти” до “суспільства” з відомими відмінностями соціалізації, вплив традиційного оточення нікуди не зник, але він може помітно різнитися у різних місцях.

- *Культурні коди, регіональні традиції, топоніміка, “герої” та постаті з масової культури, яких обирають для наслідування.* Різний історичний досвід і, відповідно, різна історична пам’ять, що матеріалізується, зокрема, у назвах населених пунктів та вулиць, не можуть не позначатися на способах мислення, оцінках та діях мешканців різних місцин, культурно-цивілізаційна відмінність виявляється крізь століття в орієнтаціях, схильностях, смаках і т.ін.
- *Вплив зовнішніх чинників, ЗМІ, продуктів маскульту.* Пропаганда через засоби масової комунікації, масові мистецькі продукти зарубіжного походження безперешкодно перетинають кордони за умов відкритого глобального інформаційного простору, відбувається цілеспрямоване та латентне прищеплення поглядів і способу життя.

Усе це слід брати до уваги задля залагодження міжкультурних напружень і суперечностей за нинішніх українських реалій.

Єдність у різноманітності

Культурна різноманітність, регіональна самобутність, ментальна і стилістична несхожість не мають ставати чинниками, що підривають суспільне згуртування. Навпаки — єднання навколо розв’язання спільних проблем, інтеграція перед нагальними викликами має бути вихідним пунктом у ставленні до різноманітності культурних ідентичностей. В Україні, зокрема, запорукою соціокультурної єдності мають бути ті цінності, що склалися впродовж історичного шляху нашого багатонаціонального народу. Саме ціннісно-сміслові підґрунтя ідентифікаційних процесів є ключовим у розкритті їхньої ролі в наш час.

Отже, останніми десятиліттями зростає значущість саме культурних чинників у плині суспільного життя. Так і у формуванні ідентичності сучасної людини, в її інтегрованому вигляді, поряд з національною, громадянською, соціально-статусною складовими, культурна ідентичність відіграє дедалі більшу роль у створенні та функціонуванні людських спільнот. За умов глобалізації, складання полікультурних соціумів, транскультурних впливів та міжкультурних напружень ідентифікаційні інтегратори потребують вивчення та нової концептуалізації.

Джерела

- Бек, У.(2011). Влада і контрвлада у добу глобалізації. Київ: Ніка-Центр.
- Маффесолі, М.(2018). Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві. Київ: ВД “Киево-Могилянська академія”.
- Нагорна, Л. (2017). Теоретико-методологічні засади дослідження етнополітичних аспектів соціокультурних трансформацій в Україні. В: *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні* (с. 10-49). Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України.

Ручка, А. (2006). Соціокультурні ідентичності в контексті глобалізаційних перетворень. В: *Культура — суспільство — особистість* (с. 9). Київ: ІС НАН України.

Рябчук, М. (2017). Випробування війною: старі поділи і нові зв'язки у сьогоdnішньому українському суспільстві. В: *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні* (сс.119-138). Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України.

Танчер, В., Скокова, Л. (2010). Смыслоцентрированный подход культуральной социологии. В: *Социологические исследования культуры: концепции та практики* (сс. 35–60). Київ: Інститут культурології НАМУ.

Участь у культурі: люди, спільноти, стани / За ред. Н. Костенко (2018). Київ: ІС НАН України.

Bauman, Z. (1992). *Intimation of Postmodernity*. London, New York.

Fukuyama, F. (2019). Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment. *The New York Times*, 11.09.2019.

Fureri, F. (2017). *The Hidden History of Identity politics*. Retrieved from: Spiked-online.com, 01.12.2017.

Hawking, S. (2011). *A Brief History of Time*. New York: Bantam Books.

Отримано 10.08.2019

References

Bauman, Z. (1992). *Intimation of Postmodernity*. London, New York.

Beck, U. (2002). *Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter*. S.l.: Suhrkamp Verlag.

Cultural participation: people, community, state / Ed by N. Kostenko (2018). [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Sociology. [= Участь 2018]

Fukuyama, F. (2019). Identity: The Demand for Dignity and Politics of Resentment. *The New York Times*, 11.09.2019.

Fureri, F. (2017). *The Hidden History of Identity politics*. Retrieved from: Spiked-online.com, 01.12.2017.

Hawking, S. (2011). *A Brief History of Time*. New York: Bantam Books.

Maffesoli, M. (2000). *Le temps des tribus*. Paris.

Riabchuk, M. (2017). The Trial of War: old divisions and new bonds in contemporary Ukrainian society. [In Ukrainian] In: *Ethno-political context of sociocultural transformation in contemporary Ukraine*. Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, NAS of Ukraine. [= Рябчук 2017]

Ruchka, A. (2006). Sociocultural identities in context of global transformations. [In Ukrainian] In: *Culture — society — personality* (p. 9). Kyiv. [= Ручка 2006]

Tancher, V., Skokova, L. (2010). Meaning centered approach of cultural sociology. [In Ukrainian] In: *Sociological researches of culture* (pp. 35–60). Kyiv: Institute of cultural science, NAAU. [= Танчер, Скокова 2010]

Received 10.08.2019

ВИКТОР ТАНЧЕР

Колізія культурних ідентичностей у полікультурному суспільстві

У статті подано розгляд соціологічної концептуалізації феномену ідентифікації в сучасному соціокультурному світі. За умов змін культурних порядків у нашій країні, їхніх суперечливих взаємин, “культурних воєн” у глобалізованому світі ідентифікаційні процеси привертють дедалі більшу увагу дослідників. Соціологи вказують, що успішність соціальних перетворень співвідноситься зі змінами культурних практик, із визначеннями куль-

турної ідентичності індивідів, яка спрямовує людську діяльність і забезпечує соціокультурне підґрунтя спільного життя. Набуває актуальності “культурне громадянство”, культурна ідентифікація в контексті формування глобальної культури нашого часу. В цьому світлі аналізуються постмодерністські витлумачення культурних ідентичностей, наголос зроблено на мозаїчності, багатоскладовості та неминучості розмаїття культурних ідентичностей у “ситуації постмодерну”. Висвітлюються “політика ідентичності” в інтерпретації Ф. Фурері та Ф. Фукуяма, аргументація виникнення “нової племінності” (неотрайбалізму) в концепції М. Мафесолі, що спирається на специфікацію культурної ідентичності. Наведені погляди та оцінки ідентифікаційних процесів, досліджуваних у сучасних соціумах, дають підстави для узагальнення щодо місця та значення культурної ідентифікації в розвитку сучасної України та підводять до висновку, що стабільний поступ полікультурних держав залежить від міжкультурного взаєморозуміння.

Ключові слова: культурна ідентичність, ідентифікація, глобалізація, полікультурні соціуми, культурні коди, гібридизація культур, неотрайбалізм

ВИКТОР ТАНЧЕР

Коллизия культурных идентичностей в поликультурном обществе

В статье рассматривается социологическая концептуализация феномена идентификации в современном социокультурном мире. В условиях изменения культурных порядков в нашей стране, “культурных войн” в глобализированном мире внимание исследователей все больше привлекают идентификационные процессы. Социологи указывают, что успешность социальных преобразований соотносится с участием в культуре, с определением культурной идентичности индивидов, направляющей человеческую деятельность и обеспечивающей социокультурное цементирование совместной жизни. В свете этого анализируются постмодернистские толкования культурных идентичностей, в которых подчеркиваются мозаичность, многоукладность и неизбежность разнообразия культурных идентичностей в “ситуации постмодерна”. Рассматриваются “политики идентичности” в интерпретации Ф. Фурері и Ф. Фукуяма, аргументация возникновения “новой племенности” (неотрайбализма) в концепции М. Маффесолі, основывающейся на спецификации культурной идентичности. Приведенные взгляды и оценки идентификационных процессов, исследуемых в современных социумах, позволяют сделать обобщение относительно места и значимости культурной идентификации в развитии современной Украины и подводят к выводу, что стабильное развитие поликультурных стран зависит от межкультурного сотрудничества.

Ключевые слова: культурная идентичность, идентификация, глобализация, поликультурные социумы, культурные коды, образ жизни, неотрайбализм

VIKTOR TANCHER

Collision of Cultural Identity in Multicultural Society

Sociological conceptualization of identification phenomenon in frame of modern multicultural world is proposed to be analyzed in this article. Contemporary researchers pay more and more attention to the identification processes, facing the stage of cultural patterns change in our country, as well as the global “cultural war” in a globalized world. Sociologists argues that the success in social transformations correlates with the level of inclusion in cultural life, as well as individual cultural identity definitions, guiding human activity and providing socio-cultural “cementing” of common life. Problems of cultural citizenship and cultural identification are being actualized in the context of contemporary global culture formation. In this light, postmodern interpretations of

cultural identities are being analyzed, with emphasis on mosaics, ambiguity and inevitable state of diversity of cultural identities in “postmodern situation”. This phenomenon is analyzed from the viewpoint of U.Beck, as well as F.Fureri and F. Fukuyama’s “identity policy” interpretation. The arguments in favor of emergence of “new tribalism” (neotribalism) are presented, based on a specific cultural identity concept of M. Maffesoli. These concepts and analysis of identification processes, being investigated in contemporary Ukrainian society, allow to make a general conclusion regarding the importance of cultural reciprocal cooperation.

Key words: *cultural identity, identification, globalization, multicultural societies, values, neo-tribalism, lifestyle*